

DARIUSZ WALENCIK

Ogólnopolska konferencja naukowa „Sobór Watykański II – inspiracje i wpływ na *Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku*”

(KUL, Collegium Jana Pawła II, 8 XII 2005 r.)

Dnia 8 XII 2005 r. na Katolickim Uniwersytecie Lubelskim odbyła się ogólnopolska konferencja naukowa zorganizowana przez Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL oraz Katedrę Historii Powszechnego Prawa Kanonicznego z okazji czterdziestej rocznicy zakończenia Soboru Watykańskiego II. Komitet organizacyjny pod kierownictwem ks. dr. Krzysztofa Burczaka zaproponował temat przewodni: „Sobór Watykański II – inspiracje i wpływ na *Kodeks prawa kanonicznego z 1983 roku*”.

W konferencji udział wzięli pracownicy naukowcy i studenci Wydziału Prawa Kanonicznego Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, Instytutu Prawa Kanonicznego PAT w Krakowie, Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL w Lublinie, a także przedstawiciele środowisk akademickich z Wrocławia i Katowic oraz goście z Ukrainy i Białorusi. Uczestników sympozjum przywitali: przewodniczący komitetu organizacyjnego oraz ks. prof. dr hab. Antoni Dębiński, dziekan Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL, zachęcając do wieloaspektowej analizy nauki Soboru Watykańskiego II i jej realizacji w unormowaniach KPK z 1983 roku.

Przewodniczenie pierwszej, przedpołudniowej sesji powierzono ks. prof. drowi hab. Józefowi Wroceńskiemu, dziekanowi Wydziału Prawa Kanonicznego UKSW w Warszawie. W czasie tej sesji wygłoszono cztery referaty. Pierwszy, zatytułowany „Inicjatywa papieża Jana XXIII dotycząca reformy prawa kanonicznego na tle Soboru Watykańskiego II”, przedstawił ks. prof. dr hab. Wojciech Góralski (UKSW Warszawa). W swym wystąpieniu ukazał wpływ zapoczątkowanego przez papieża Jana XXIII procesu generalnej odnowy Kościoła, zogniskowanego wokół idei Soboru Watykańskiego II, na posoborowe prawo kanoniczne. Wpływ ten przejawia się m.in. w formalnym nakazie uwzględniania w przyszłym kodeksie treści dokumentów soborowych. Przykładem mogą być postanowienia nr 44. dekretu o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus* oraz nr 1. dekretu o apostołstwie świeckich *Apostolicam actuositatem*. W wielu dokumentach soborowych zawarte są bezpośrednie zalecenia uregulowania przez nowy kodeks określonych spraw (np. pozycji prawnej katechumenów). Zamieszczone są w nich także wytyczne dotyczące rewizji niektórych regulacji kodeksowych (np. w odniesieniu do inkardynacji, ekskardynacji czy systemu beneficjalnego). Dokumenty soborowe ukazują ponadto w nowym aspekcie dotychczasowe kwestie odnoszące się do natury rzeczy do dziedziny prawa (np. uprawnienie wszystkich duchownych do prawa do urlopu). Poza tym dokumenty te uwzględniają wypracowane na nowo definicje instytucji prawnych (np. urzędu kościelnego czy urzędu proboszcza). Oddziaływanie Soboru Watykańskiego II na kształt nowego ustawodawstwa zaznaczyło się również w pogłębieniu wielu problemów teologicznych, które znalazły odzwierciedlenie w procedurze kodyfikacyjnej.

Drugi referat: „Odnowa prawa w perspektywie *aggiornamento*” wygłosił ks. prof. dr hab. Janusz Gręźlikowski (UKSW Warszawa). Zauważył on, iż *aggiornamento*, którego

pragnął Jan XXIII i Sobór Watykański II, miało polegać na powrocie do źródeł; na odnowie opartej na Piśmie Świętym, tradycji patrystycznej i szczytowej scholastyce. Zarówno powrót do źródeł, jak i zakorzenienie w Tradycji miały stać się punktem wyjścia nie tylko dla ich przypomnienia i powtórzenia, ale także dla ich zaktualizowania i żywego zinterpretowania w kontekście nowej sytuacji człowieka i świata. *Aggiornamento* Jana XXIII połączone było również z duszpasterskim charakterem Soboru. Papież dążył do tego, aby nauczanie soborowe, w swej istotnej treści podejmujące sprawy o charakterze doktrynalnym, miało kształt i znaczenie pastoralne; akty zaś duszpasterskie, podejmowane przez Sobór, powinny mieć charakter pastoralny poprzez zakorzenienie w nauce wiary i moralności. To wzajemne przenikanie płaszczyzny doktrynalnej, moralnej i pastoralnej w nauczaniu Soboru – zdaniem Jana XXIII – miało wzbogacić i rozwinąć naukę wiary oraz sprawić, iż Sobór będzie skoncentrowany na tajemnicy Chrystusa i Jego Kościoła, a zarazem stanie się otwarty na świat, określając granice oddziaływania Kościoła. Takie postrzeganie Soboru Watykańskiego II i gotowość papieża do reformowania Kościoła, wpisane niejako i związane z terminem *aggiornamento*, a rozumiane jako przystosowanie problemów wiary do wymogów świata współczesnego, sprawiło, że Sobór, mimo iż w założeniu miał być pastoralny, a nie tylko doktrynalny, dał nową, brzemienneą w skutki wizję Kościoła, choć zakorzenioną w tym, co stare i niezmienne. Rezultatem tak pojmowanego *aggiornamento* było m.in. wypracowanie podstaw dla dzieła odnowy prawa kościelnego.

W kolejnym wystąpieniu – „Wpływ Soboru Watykańskiego II na przepisy kościelne-go prawa karnego w KPK z 1983 r.” – bp dr Artur Miziński (KUL Lublin) zauważył, iż nauczanie soborowe, które wywarło wielki wpływ na zasady rewizji i ostateczny kształt przepisów karnych, dotyczyło przede wszystkim nowej eklezjologii, zrewidowało ono rozumienie urzędu w Kościele, uwzględniało władzę rządzenia i związaną z nią bezpośrednio pozycję biskupa w Kościele partykularnym, rozgraniczenie pomiędzy forum wewnętrznym i forum zewnętrznym, kwestię wolności religijnej wiernych, zakres obowiązywalności prawa pozytywnego Kościoła oraz obronę praw podmiotowych wiernych. Reforma kodeksowych przepisów karnych miała więc za punkt wyjścia cały zbiór dokumentów Soboru Watykańskiego II, a ponadto dokumenty urzędu nauczycielskiego Kościoła (wyjaśniające myśl soborową) oraz „Zasady rewizji *Kodeksu prawa kanonicznego*”, zaaprobowane przez Synod Biskupów z 1967 r. Korzystając z tych źródeł, zespół konsultorów *De iure poenali recognoscendo* opracował podstawowe kryteria, które towarzyszyły dalszym pracom nad przygotowaniem nowego schematu prawa karnego. Według nich zrewidowane prawo karne winno być ograniczone maksymalnie do forum zewnętrznego; należało dać jak najwięcej miejsca słuszości kanonicznej, chrześcijańskiej miłości i miłosierdziu; zwrócić większą uwagę na duszpasterskie racje i środki oddziaływania; godność osoby ludzkiej i jej uprawnienia powinny być chronione i przez wszystkich zachowywane. Efektem prac wspomnianego zespołu w ramach Papieskiej Komisji do spraw Rewizji Kodeksu Prawa Kanonicznego jest odnowione prawo karne, oparte na nauczaniu Soboru Watykańskiego II, z jednoczesnym zachowaniem ściśle prawnego charakteru przepisów.

Problematyka realizacji nauki Soboru Watykańskiego II o Kościołach partykularnych w KPK z 1983 r. stała się tematem wystąpienia ks. prof. dr. hab. Jana Dyducha, rektora PAT w Krakowie. Autor podkreślił, iż nauczanie soborowe o Kościołach partykularnych w kontekście Kościoła powszechnego znalazło swoje odzwierciedlenia w KPK z 1983 r. (por. kan. 368 i 369). Trzeba zauważyć, iż obydwie kanony określające Kościół partykularny przywołują klasyczną formułę soborową „*in quibus et ex quibus*”. Dlatego między Kościołem powszechnym a Kościołem partykularnym nie można postawić znaku równości. Istnieje pomiędzy nimi różnica formalna. Wypływa ona z istotnych elementów Kościoła. Przykładowo, posługa Słowa – treściowo identyczna w Kościele powszechnym i party-

kularnym, sprawowana przez papieża czy całe kolegium biskupów obejmuje cały Kościół i zobowiązuje wszystkich wiernych, zaś posługa Słowa spełniana przez biskupa diecezjalnego dotyczy tylko Kościoła partykularnego i ma inną moc obowiązującą. W związku z tym rodzi się pytanie: czy Kościoły partykularne są z ustanowienia Bożego? Ks. prof. J. Dyduch w swym wystąpieniu wysunął tezę, iż nauczanie soborowe o misyjnym posłannictwie Kościoła wskazuje na pochodzenie Kościołów partykularnych z ustanowienia Bożego, chociaż konkretny Kościół partykularny otrzymuje osobowość prawną od czasu erygowania go przez Stolicę Apostolską.

Pierwszą część konferencji zakończyła dyskusja nad zaprezentowanymi przez prelegentów zagadnieniami, po czym uczestnicy konferencji udali się do Kościoła Akademickiego KUL, by uczestniczyć w uroczystej mszy św., pod przewodnictwem arcybiskupa metropolity lubelskiego Józefa Życińskiego, Wielkiego Kanclerza KUL, z okazji czterdziestej rocznicy zakończenia Soboru Watykańskiego II.

Po wznowieniu obrad popołudniowych drugiej sesji przewodniczył ks. prof. dr hab. Henryk Miształ (KUL Lublin). Jako pierwszy w tej sesji referat wygłosił ks. prof. dr hab. Edward Górecki (PWT Wrocław). Tematem jego wystąpienia był „Wpływ ustaleń soborowych na kształt norm dotyczących urzędu biskupa diecezjalnego w KPK z 1983 r.”. Prelegent zauważył, że pojęcie urzędu biskupa diecezjalnego, zawarte w kan. 376 z uwzględnieniem kan. 375 nowego kodeksu, oparte jest na konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium* (nr 21 i 24) oraz dekrete o pasterskich zadaniach biskupów w Kościele *Christus Dominus* (nr 2) Soboru Watykańskiego II. Omawiany tekst prawny przyjmuje w ten sposób naukę Soboru o związku zadań biskupa z jego święceniami biskupimi i darem Ducha Świętego. To jednak nie oznacza, że do wykonywania urzędu biskupiego wystarcza konsekracja biskupia bez jakiegokolwiek uszczegółowiającego powierzenia. Dlatego też we wstępnej nocie wyjaśniającej do trzeciego rozdziału konstytucji *Lumen gentium* Sobór stwierdza, że do zaktualizowania otrzymanych w konsekracji zadań biskup potrzebuje ich „kanonicznego lub prawnego” określenia (*determinatio*) przez autorytet hierarchiczny, co może mieć postać przydzielenia szczegółowego zadania według obowiązujących w Kościele norm. Oprócz wspomnianego determinantu wykonywania zadania, otrzymanego w konsekracji biskupiej, kan. 375 2 – zgodnie z nauką Soboru – stawia wymaganie, by realizacja misji przepowiadania i kierowania miała miejsce tylko w hierarchicznej wspólnotie z Głową Kolegium Biskupów – papieżem i jego członkami – biskupami. Kanon ten zaznacza zarazem, że zachowanie hierarchicznej wspólnoty jest niezbędne do ważności działania. Zachowanie wspólnoty zapewnia godziwość działania w dziedzinie uświęcania.

Kolejny referat w tej części konferencji, zatytułowany „Normy KPK z 1983 r. o roli świeckich w Kościele jako wynik nauki Soboru Watykańskiego II” przedstawił ks. prof. dr hab. Tomasz Rozkrut (PAT Kraków). Zaznaczył on, że posoborowy *Kodeks prawa kanonicznego* dowartościował pod wpływem Soboru rolę wiernych świeckich w strukturze i zadaniach Kościoła. Dookreślenie roli wiernych świeckich dokonało się zarówno przez samą systematykę kodeksu, jak i przez konkretne jego zapisy. Dlatego – zdaniem prelegenta – trzeba się zgodzić z konkluzją Eugenio Corecco, który zauważył, że kodeks wraz z koniecznymi modyfikacjami formalnymi przejął wyliczone w dokumentach soborowych dyspozycje dotyczące praw i obowiązków wiernych, z wyjątkiem jednej z nich, dotyczącej przyznania wiernym prawa realizowania własnego charyzmatu. Wydaje się przy tym, że kodeks sformalizował jeszcze inne elementy doktryny eklezjologicznej i bogactwa duchowego Soboru. Podstawowymi tekstami źródłowymi dla nowego kanonicznego opisu roli świeckich w Kościele jest konstytucja dogmatyczna o Kościele *Lumen gentium*, w szczególności jej rozdział IV „Katolicy świeccy” (nr 30–38) oraz dekret o apostołstwie świeckich *Apostolicam actuositatem*.

„Nauka Soboru Watykańskiego II o Kościele jako ludzie Bożym w normach *Kodeksu prawa kanonicznego* z 1983 r.” była następnym zagadnieniem omawianym w czasie sesji. Prelegent, ks. prof. dr hab. Stanisław Tymosz (KUL Lublin), zwrócił uwagę, że nauka soborowa o Kościele jako ludzie Bożym, zawarta w konstytucji dogmatycznej o Kościele *Lumen gentium*, znalazła odzwierciedlenie w księdze II *De populo Dei Kodeksu prawa kanonicznego*. Zarówno w konstytucji, jak i kodeksie wyodrębniono części dotyczące wiernych, hierarchicznego ustroju Kościoła, instytutów życia konsekrowanego i stowarzyszeń życia apostołskiego. Normy kodeksu zostały zredagowane zgodnie z eklezjologią soborową, a nawet zgodnie z kolejnością ustawodawstwa soborowego. Szczegółowe prawa i obowiązki członków ludu Bożego, znajdujące się w poszczególnych dokumentach Soboru Watykańskiego II, mają przełożenie na konkretne kanony kodeksu. Prowadzi to do wniosku, że kodeks wymagał dzieła Soboru oraz w pełni zgadza się z naturą Kościoła, jaką przedstawia Sobór Watykański II.

Ostatni referat konferencji „KPK z 1983 r. na tle innych zbiorów prawa kanonicznego Kościoła łacińskiego” przedstawił ks. dr Krzysztof Burczak (KUL Lublin). Referent podkreślił, że *Kodeks prawa kanonicznego* z 1983 r. pod względem materii prawnej i systematyki jest najdoskonalszym zbiorem prawa kanonicznego Kościoła łacińskiego. Prace nad jego przygotowaniem zostały przeprowadzone w duchu kolegialnym, tak w zakresie zewnętrznej kompozycji, jak i substancji ustalonych praw. Dzięki kolegialnej współpracy pasterzy całego Kościoła z papieżem powstał zbiór prawa Kościoła łacińskiego, dzięki któremu Kościół będzie się mógł urzeczywistniać według ducha Soboru Watykańskiego II. *Kodeks prawa kanonicznego* z 1983 r. i *Kodeks kanonów Kościołów Wschodnich* z 1990 r. zostały wraz z konstytucją *Pastor Bonus* określone przez papieża Jana Pawła II jako „*Corpus Iuris Canonici*” całego Kościoła. Jednakże ze względu na zarezerwowanie historycznej nazwy *Corpus* dla sześciu zbiorów (trzech autentycznych i trzech prywatnych) z XVI w., można mówić o nich jako o *Corpus Iuris Canonici Novum*, który wydaje się w tym momencie zaspokajać potrzeby prawne Kościoła.

Po ożywionej dyskusji nad wygłoszonymi referatami podsumowania dokonał ks. prof. dr hab. Stanisław Tymosz, dyrektor Instytutu Prawa Kanonicznego Wydziału Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji KUL. Wyraził on wdzięczność organizatorom za przygotowanie konferencji, zaproszonym prelegentom – za opracowanie i wygłoszenie referatów, przewodniczącym sesji – za ich prowadzenie, a gościom oraz studentom – za uczestnictwo. Wyraził również nadzieję, że materiały posympozjalne: referaty i głośy z dyskusji zostaną jak najszybciej opublikowane i udostępnione gronu specjalistów oraz osób zainteresowanych problematyką konferencji.